

solvitur census, cogere possit ad eam restituendam & alioqui verteretur in mutuuum usurarium: idem enim ageret emptor, ac si daret pecuniam eâ lege ut illam cum lucro reciperet; 2°. ut venditor contrâ possit, cum voluerit, ex onere sese eximere totam emptori sortem restituendo; 3°. ut pensio non excedat Principis taxationem, gallicè *le denier ou le taux de l'Ordonnance*, nempe ut non superet partem fortis vigesimam; 4°. ut pensio in pecunia, non verò in fructibus solvatur, si in sortem data fuerit pecunia: cum enim fructus, ut vinum, frumentum, &c. fixum non habeant pretium, si certa eorum mensura pro pensione esset constituta, contingeret interdum ut illius valor taxationem excederet à Principe definitam, quæ est fortis pars vigesima.

CAPUT VII.

De Venditione & Emptione.

QUIDQUID ad venditionem & emptionem pertinet, quinque in articulis explanabimus; in 1°. agemus de natura, materia, pretio venditionis & emptionis; in 2°. inquiremus an teneatur venditor rei vitia manifestare; in 3°. differemus de venditione cum pacto; in 4°. de venditione cujus differatur solutio, gallicè *à crédit*, de anticipata solutione, & de emptione chirographorum; in 5°. de venditione per proxenetas facta, & de monopolio.

¶

ARTICULUS PRIMUS.

De natura, materia, pretio venditionis & emptionis.

Venditio defini potest: *pactio mercis tradendæ pro pretio*; emptio autem, *pactio dandi pretii pro merce*: *mercis* nomine intelligitur quidquid pecuniâ æstimari & compensari solet; pretium verò rerum vendibilium est pecunia: si enim merx pro merce rependeretur, id esset permutatio, non venditio.

Quæres 1°. quænam sit venditionis & emptionis materia.

Resp. Materia venditionis & emptionis ea sunt omnia, quorum habetur dominium & libera administratio. Quamquam autem valida sit venditio rei cujus plenum habes dominium, non idè semper licita est. 1°. Enim res per se malæ vendi nequeunt absque peccato quia, ut docet S. Thomas, qui hæc vendunt, *præbent aliis directè occasionem peccandi*. (2. 2. quæst. 169. art. 2. ad 4.) Hinc graviter peccant qui libellos famosos, cantilenas proximo injurias, libros amatorios, aut scripta quibus violatur fidei & Religionis integritas vendunt, nisi iis vendant quibus nullum est hujusmodi scriptis abutendi periculum. 2°. Res *indifferentes* quibus benè vel malè uti possunt emptores, non sine peccato his venduntur, quos iis abufuros esse probabiliter prævidet venditor. Ratio est, quòd tunc alieni peccati fiat particeps. Unde non licet cauponibus vinum iis præbere, quos norunt ebriatari se dedituros.

Quæres 2°. quotuplex sit rei vendendæ pretium.

Resp. Pretium rei vendendæ duplex distinguitur; aliud *legale* five *legitimum* dicitur, quod scilicet publicâ lege, seu Principis autoritate, vel Magistratûs decreto constitutum est; aliud dicitur *naturale* seu *vulgare*, quod scilicet ex communi hominum æstimatione pendet. Inter utrumque autem illud pretium id discriminis est, quod *legale* sit prorsus individuum, id est, non possit licite à contrahentibus augeri vel minui; pretium autem *vulgare*, quamdam habeat latitudinem. Ratio est, quod ex plurium judicio pendeat. Cum autem varii homines variè judicent, remque alii pluri, alii minoris æstiment, idcirco solent Doctores pretium vulgare dividere 1o. in *supremum*, quod augere non licet; 2o. in *infimum* quod minui non potest; 3o. in *medium* five *moderatum*, ultra quod asurgere, & infra quod descendere licitum est. Ex hac pretii naturalis seu vulgaris latitudine fit ut aliquis rem eandem emat decem, v. g. nummis, & statim vendat duodecim, quia emit infimo pretio & supremo vendit. His prænotatis fit

P R O P O S I T I O.

Contra justitiam peccat qui sciens pluri vendit, vel minoris emit quàm fert justum pretium; illud verò constituitur vel Lege, vel communi hominum æstimatione.

Prob. prima pars. Ex eo quod contractus venditionis & emptionis pro utilitate tum venditoris, tum emptoris fuerint inducti, debet proinde inter utrumque servari æqualitas: atqui si ultra justum pretium vendatur aut infra ematur, æqualitas tollitur, & contra justitiam peccabitur.

Prob. secunda pars, nempe injustum illud pretium vel lege, vel communi hominum æstimatione constitui: si enim ex alio capite repeti posset, maximè ex pretio quo res à mercatore compa-

rata est, additis simul sumptibus et damnis quæ pertulit: atqui illud dici nequit: alioqui posset mercator interdum vendere supra justî pretii dimidium, quando scilicet grave damnum in re comparanda & servanda subiisset; vel è contrario teneretur aliquando infra justî pretii dimidium vendere, nempe quando singulari fortunâ rem vilissimo pretio habuisset: atqui hæc duo falsa esse, apud omnes constat; ergo justum pretium ex lege, vel si nulla sit, ex communi hominum æstimatione repetendum est.

Quæres 3o. an propter dati pretii vilitatem rescindi possit venditionis contractus.

Resp. id fieri posse. Jus enim civile & æquitas exigunt, ut inter pretium & rei venditæ valorem justa sit proportio. Ut autem innumeris occurreretur litibus quæ commercium turbarent, si propter læsionem quamlibet postulari contractus rescisio posset, quasdam ea de re regulas statuit jurisprudentia.

1o. Intendi non potest actio, contractus rescindendi causâ, nisi læsio excedat dimidium pretii quo res æstimabatur cum vendita fuit; quamobrem si læsio minor sit dimidiâ justî pretii parte, nequicquam postulareretur contractus rescisio.

2o. Necessè est ut læsio sit ex parte venditoris: quodcumque enim damnum passus fuerit emptor, etiamsi rem duplo, triplo, etc. carius emisset, eam ob causam non foret rescisioni locus. Hujus discriminis rationem istam afferunt Jurisperiti, quod venditor à Judicibus censeatur ad venditionem urgente quâdam necessitate coactus fuisse, emptor verò carius emisse propter suam commoditatem vel delectationem, siquidem id liberrimè fecit. Creditum est postulare humanitatem ut venditori indigenti subveniretur; emptori verò non eandem deberi commiserationem, quod nimio pretio rem acquisierit, quia eum prosperâ uti fortunâ conjicitur.

30. Quamvis læsio dimidiam justii pretii partem superet, locum non habet contractus rescissio, nisi cum agitur de immobilium venditione.

Observandum est tamen hæc omnia non spectare, nisi forum externum. In foro enim conscientiae nullum esse debet discrimen inter venditorem & emptorem, inter mobilium & immobilium venditionem: sed ubi res sive mobilis, sive immobilis, infra justum pretium vendita fuit, tenetur emptor quidquid justo pretio defuit, venditori rependere. Pariter si res ultra justum pretium vendita fuerit, debet venditor quidquid rei valorem excedit, emptori refundere.

Quæres 4°. an licitum sit aliquando vendere ultra, pretium legale aut vulgare.

Resp. id licitum esse juxta communem opinionem, quando venditio damnum venditori affert, aut eum aliquâ commoditate vel utilitate defraudat: incommodum enim quod patitur venditor, & utilitas quâ privatur, sunt aliquid pretio æstimabile, ac proinde justæ augendi pretii causæ. Hinc licet pluris vendere ob lucrum cessans vel damnum emergens ex venditione hic et nunc factâ; ut si venditor certò rem suam servaturus esset in aliud tempus, quo probabiliter pluris venderetur: tunc autem deducere debet, tum sumptus quos in servandis mercibus facturum erat, tum varia pericula quibus obnoxia sunt mercès quæ diu custodiuntur; alio qui tolleretur æqualitas, dum venditor plus hodiè reciperet, quàm post tres, v. g. menses recepturus erat. Debet etiam emptorem admonere cur rem pluris illi vendat, quia fortè nollet emptor venditoris incommodum redimere.

Quæres 5°. an liceat rem pluris vendere, quia emptori valdè grata est, vel utilis, vel necessaria.

Resp. id licitum non esse: *Si aliquis, ait S. Thomas, multum juvetur ex re alterius quam*

accepit, ille verò qui vendit non damnificetur cavendo re illâ, non debet eam supervendere, quia inutilitas quæ accrescit alteri, non est ex vendente, sed ex conditione emeritis; nullus debet vendere alteri quod non est suum. (2. 2. quæst. 7. art. 2.) Præterea ex communi æstimatione, non verò ex particulari alicujus affectu, aut necessitate in quâ versatur, repeti debet rei pretium; qui igitur agrum aut domum contiguam pluris vendit, quia id perutilo est emptori, peccat contra justitiam & tenetur restituere.

Quæres 6°. utrum res quæ pretium non habent sive Lege, sive communi æstimatione constitutum, ut gemmæ eximie, veteres picturæ, &c. vendi possint quanti dominus velit.

Resp. affirmant nonnulli, 1°. quia ubi res pretium aut legale aut commune non habent, justum illud sit oportet de quo inter contrahentes convenit; 2°. quia cum hujusmodi res sint humanæ vitæ inutiles, quæ eas vult emere, censetur spontè dare quod exigit venditor.

Sed probabilior tutiorque est sententia, quæ docet hujusmodi res vendendas esse, juxta communem hominum in hac parte intelligentiam æstimationem; 1°. quia res quælibet eo pretio vendenda est, quod ipsi par esse prudenter censetur: atqui tale est pretium quod viri peritiores assignant rei cujus valor, nec ullâ Lege, nec communi hominum judicio definitur; 2°. quia nemo sapienter judicare potest rem ideò tanti valore, quòd venditor eam tanti vendere possit aut velit.

Quæres 7°. an mercator qui privatim novit magnam quarumdani mercium copiam paulò post advehendam esse, ideòque easdem viliori pretio emendas, suas possit pretio, ut aiunt *currente*, vendere.

Resp. illud posse, quia tunc mercator rem suam

justo vendit pretio, quod scilicet res habet juxta communem hominum æstimationem: nec enim privata unius vel alterius scientia vulgarem mutat æstimationem; aliunde pretium ex presenti rerum statu, non autem ex futuro repeti debet; ita docet S. Thomas: *Venditor, inquit, qui vendit rem secundum pretium quod invenit, non videtur contra justitiam facere, si quod futurum est non exponat. Si tamen exponeret, vel de pretio subtraheret, abundantioris esset virtutis, quamvis ad hoc non videatur teneri ex justitiæ debito.* (2. 2. q. 77. art. 3. ad 4.)

Quæres 80. an res quæ venduntur sub hasta, (gallicè *à l'encan*) emi possint infra, aut vendi supra pretium vulgare.

Resp. id licitum esse, quia potestas publica illud pro justo pretio æstimare tunc censetur, quod in emptorum concursu, veluti in quodam examine, assignatum fuerit. Sed cavendum ne adsint fraus & dolus: multis enim modis irrepere possunt, ut si venditor occultos rei expositæ defectus celaverit; si fictos licitatores immittat, qui se emptores simulent ut pretium augeatur; si emptores inter se conspirent, ut nullus tale pretium excedat.

ARTICULUS II.

An teneatur venditor rei suæ vitia manifestare.

Resp. 10. Si vitium occultum sit, & rem faciat emptori periculosam vel noxiam, illud manifestare debet venditor, etiam non interrogatus. Ratio est, quia *dare alicui occasionem periculi vel damni*, inquit S. Thomas, *semper illicitum est*;... *venditor autem qui rem vendendam proponit, ex hoc ipso dat emptori damni vel periculi occasionem, pro quod rem vitiosam ei offert, si ex ejus vitio damnum*

vel periculum occurrere possit;... unde si hujusmodi vitia sint occulta, & ipse non detegat, erit illicita et dolosa venditio, & tenetur venditor ad damni recompensationem. (2. 2. quæst. 77. art. 3. in corp.)

Resp. 20. Si vitium occultum rem non efficiat, sive noxiam et periculosam, sive notabiliter inutilem ad usum propter quem petitur, illud aperire non tenetur venditor, si non interrogetur, modò pretium minuat pro ratione vitii. Ita sentit S. Thomas: *Quia venditor minus pretium imponit propter vitium, non peccat tacens vitium, quia venditio non est injusta, & fortè esset sibi damnosum si vitium diceret, quia emptor vellet habere etiam minori pretio quam valeret.* (Quod lib. 2. art. 10. in corp.) Præterea si tenerentur mercatores occulta quælibet mercium vitia prodere, etiam non interrogati, funditus subverteretur eorum fortuna: alii enim vel ab emendo detererentur, vel pretium justo minus offerrent.

Resp. 30. Si vitium manifestum sit, nec interrogetur venditor, illud palam facere minimè tenetur. *Si vitium manifestum sit*, ait idem Doctor, *& venditor propter hujusmodi vitium subtrahat, quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum vitium rei; quia fortè propter hujusmodi vitium emptor vellet plus subtrahi de pretio, quam esset subtrahendum; unde potest licitè venditor indemnitati suæ consulere vitium reticendo.* (2. 2. q. 77. art. 3. in corp.) Præterea tunc venditor emptorem non decipit, sive ratione pretii quod satis minuit, ut servetur æqualitas; sive ratione vitii de quo fileat: non tenetur enim emptoris partes agere, ea manifestando quæ per se patent, & quæ faciliè emptor dignoscere potest, si debitam afferat diligentiam. Ubi tamen animadvertit venditor grave aliquod vitium, licet apertum, ab emptore non detegi, vel propter ingenii hebetudinem, vel propter oculorum debilitatem, tunc

eum debet admonere, vitium enim illud quamvis in se manifestum, nihilominus respectu hujusmodi emptoris occultum est.

Resp. 4°. Si quis bonâ fide veluti integram vendat rem vitiatam, sed cujus vitium prorsus ignorat, non peccat, quia eum sua excusat ignorantia. Re tamen cognitâ, debet vel contractum rescindere, vel emptori restituere quidquid justum excedit pretium: aliter enim fieret malæ fidei possessor, retinendo scilicet quod suum non esse cognovit.

ARTICULUS III.

De venditione cum pacto facta.

In venditione et emptione possunt contrahentes quædam pacta apponere, quibus postmodum dissolvantur contractus. Primum hujusmodi pactum est *legis commissoriæ*, cum nempe aliquis eâ lege vendit, ut nisi emptor intra certum tempus solvat, res habeatur ut inempta, & contractus sit irritus; nisi tamen venditor in cujus solius arbitrio est *legem commissoriâ* exercere, ei renunciare malit & stare contractui. Pactum illud licitum est; tum quia jure civili approbatur; tum quia nemini injuriam facit: in potestate enim domini est, rei suæ pretium, quando voluerit, petere.

Secundum pactum est *adjedionis in diem*, quo scilicet aliquis eâ conditione vendit, ut si alius intra definitum tempus meliorem offerat sortem, v. g. pretium augendo, prior venditio non valeat. Hujusmodi pactum licitum est, ac jure civili approbatum, modò tamen absint fraus & dolus; ut si venditor quem poenitet contractus, fictum emptorem induceret, qui majus pretium offerre simularet.

Tertium pactum est *retrovenditionis*, gallicè

contrat à gage, ou avec la faculté de réméré, ou de rachat. Venditio hæc fieri potest vel in gratiam venditoris, quando nempe rem suam eâ conditione vendit, ut cum ei placuerit, aut post assignatum tempus, hanc ipsi revendere emptor cogatur; vel in gratiam emptoris, cum scilicet venditori id oneris imponitur, ut rem suam recipiat et redimat, statim ac emptori libuerit. Quæ de venditione sit

PROPOSITIO I.

Venditio cum pacto redimendi, in solius venditoris gratiam facta, licita est, modo ab ea removeantur injustitia & usura.

Prob. Contractus ille licitus est, quem approbat & quali præcipit Scriptura: atqui talis est contractus *retrovenditionis* in gratiam solius venditoris; sic enim statuitur: *Qui vendiderit domum intra urbis muros, habebit licentiam redimendi, donec unus impleatur annus. (Levit. 25. 29.)* Jure etiam civili admittitur ille vendendi modus; (*Lib. 4. cod. tit. 54. leg. 2.*) Et quidem non immerito: venditor enim, ut potè rei suæ dominus & arbiter, potest quidquid oneris voluerit emptori imponere, modò pro gravitate oneris pretium minuatur: tunc enim nullam emptori facit injuriam.

Sed maxime cavendum est ne in hujusmodi contractum irrepat vel injustitia, vel usuræ labes. Committitur autem injustitia, si illud onus emptori impositum pretii diminutione non compensetur. Quanta autem esse debeat hæc pretii decessio, definiendum est ex hominum peritorum judicio, vel ex locorum consuetudine. Justitiam pariter læderet venditor, si pactum fieret rem viliori pretio redimendi, quàm vendita fuit, licet deterior non evaserit; in hoc enim manifesta est inæqualitas. Denique in hujusmodi venditione latet usura, &

res propriè non vendatur; sed tantùm detur instar pignoris cujus interim fructus emptor recipit, donec fors sive pretium sibi à venditore restitutum fuerit.

PROPOSITIO II.

Contractus venditionis cum pacto redimendi, in gratiam solius emptoris factus, reprobari debet quia usuram sapit,

Prob. Venditio cum pacto retrovenditionis in gratiam solius emptoris, est contractus quo res aliqua, v. g. vinea emitur eâ conditione, ut quando emptori placuerit, venditor teneatur rem suam redimere acceptum pretium restituendo, emptor verò interim rei fructus ipse percipit: atqui contractus illa usuram sapit: licet enim fiat sub nomine venditionis, res tamen propriè non venditur, sed instar pignoris datur cujus fructus emptor sibi retinet, quasi lucrum supra sortem sive pecuniam creditam.

Quæres 1°. quis sit contractus quem Hispani vocant *Mohatra*, & utrùm sit licitus.

Resp. Contractus *Mohatra* ille est quò pecuniâ indigens aliquis, nonnullas merces obstrictâ tantùm fide (gallicè à *crédit*) à mercatore emit summo pretio, v. g. centum et decem nummis, cum pacto easdem ipsi revendendi numeratâ pecuniâ, sed infimo pretio, v. g. centum nummis. Contractus ille totus, ut ita dicam, imbibitur usurâ. Idem enim est ac si emptor de quo agitur, mutuos reciperet centum nummos, eâ conditione ut postea centum et decem restitueret: atqui sanè illud meram redolet usuram. Quapropter Innocentius XI hanc damnavit nonnullorum Casuistarum propositionem: *Contractus Mohatra licitus est, etiam respectu ejusdem personæ, & cum con-*

tractu retrovenditionis præviè inito, cum intentione lucri. Eandem propositionem censurâ notavit Cle-
rus Gallicanus an. 1700. (*Mém. du Clergé, tom. I. pag. 727. Edit. an. 1716.*)

An autem contractus ille, remoto quolibet pacto, licitus sit controvertitur. Negant S. Antoninus et alii; affirmant verò non pauci: si enim, inquit, rem à me summo pretio emptam possim statim alteri vendere pretio infimo, cur non liceat eandem vendere ei à quo emptam fuit, quando hanc ipse bonâ fide vendidit, nec à me exegit ut ipsi revenderem?

Sed standum est sententiæ quæ id licitum negat. Quod ut pateat, sit istud exemplum: Luxuriosus adolescens pecuniâ indignis centum nummos accipiat mutuos, & 150 nummorum debitum contrahat; eum qui sic collocarit pecuniam, manifestum esse fœneratorem fatebuntur adversarii: at si iste adolescens neminem qui sic collocet reperit, et tamen quoquo modo inventum argentum cupiat, mercatoremque adeat, ab eo mercem aliquam emat 150 nummis non numeratis, eidemque revendat centum duntaxat nummis, sed numeratis; quis neget hunc adolescentem fœnore accepisse hanc pecuniam, cum centum nummos acceperit, & sese obliget ad restituendum 150? Nonne tota hæc emptio merum est ludibrium, & merum usuræ integumentum?

Quæres 2°. Quid sit *retractus gentilitius*, gallicè *retrait lignager*.

Resp. jus esse concessum proximo venditoris consanguineo, ut intra certum tempus rescindat, & ad se revocet venditionem rei immobilis, idem reddendo pretium quo fuit ab extraneo, vel consanguineo remotiore emptam.

Dicitur 1°. *Jus*, Principum scilicet & Legum autoritate inductum, ut res avitæ in familiis conserventur; peccat igitur contra justitiam, qui

fraude & dolo, v. g. simulando se pluris emisse, deterreret & impedit consanguineum, ne rem à proximo suo cognato venditam retrahat.

2°. *Proximo venditoris consanguineo*: hinc generatim justitiam læduunt, qui rem nolunt reddere consanguineo viciniore, dùm jure suo uti vult: consulendæ sunt tamen locorum consuetudines; quædam enim propinquiore cognato qui lentior est in retrahendo, diligentiore præferunt.

3°. *Intra certum tempus*; elapso enim anno & die, extinguitur retrahendi facultas.

4°. *Ad se revocandi*; quia consanguineo jus retrahendi Lex non concessit, nisi ut rem sibi retineat. Idcirco si retrahat ut alteri majori pretio revendat, violatæ justitiæ reus est, ac restitutioni obnoxius, quia vendit jus quod alienare non potest.

5°. *Res immobilis*: in bonis enim mobilibus locum non habet retractus gentilitius.

6°. Tandem dicitur, *idem reddendo pretium*. Idcirco emptor qui à retrahente majus pretium exigit quàm dedit, tenetur restituere, quia violat jus alterius.

ARTICULUS IV.

De venditione cujus differtur solutio, de anticipata solutione, & chirographorum emptione.

Quæres 1°. an liceat carius vendere propter dilatam solutionem.

Resp. licitum non esse ob dilatam solutionem vendere supra pretium vulgare aut legale; id enim citra usuram fieri non potest: idem quippè est ac pecuniam ex qua solvendum erat justum pretium mutuum dare emptori, & pro ea majorem accipere pecuniæ summam. Fatentur tamen omnes licitè carius vendi ratione lucri cessantis aut

damni emergentis. Sed tunc emptorem præmonere debet venditor, cur pluris rei vendat quàm res mereatur, ut meliorem, si possit, fortunam aliò quærat. Confessariis autem cavendum est ne fictus sit ille lucri cessantis titulus.

Quæres 2°. possintne res infra justum pretium emi ob anticipatam solutionem, sive cum prius solvitur pretium quàm tradantur merces?

Resp. id esse illicitum: hujusmodi enim emptor idem agit, ac si nunc venditori mutuum daret pecuniam usque ad tempus mercis accipiendæ: atqui pro mutuo quidquam præter sortem accipere non licet; ergo propter anticipatam solutionem non licet res infra justum pretium emere: *Ista anticipatio solutionis pecuniæ*, inquit S. Thomas, *habet rationem mutui ab emptore dati cujus quoddam pretium est, quod diminuitur de justo pretio rei emptæ.* (2. 2. quæst. 78. art. 2. ad 7.)

Quæres 3°. an liceat chirographa minoris emere quàm contineant.

Resp. si chirographa sint liquida, certa, facilèque solvenda, non licet ea minoris emere quàm contineant: tunc enim non servaretur æqualitas pretii cum re emptæ; siquidem centum nummi post sex menses certò solvendi, remoto lucri cessantis aut damni emergentis periculo, tanti valent quanti centum nummi præsentis; eorum quippè valor ob dilatam solutionem non minuitur. Præterea qui chirographum centum nummorum post sex menses solvendorum emeret 90 nummis præsentibus eodem modo se gereret, ac si 90 nummos nunc mutuos daret ut, elapsis sex mensibus, centum reciperet: atqui in eo manifesta est usuræ labes.

Si vero chirographa sint litigiosa & incertæ solutionis, quæ non sine molestiis & difficultatibus extorqueri possit, fatentur omnes licitum esse

hæc minoris emere: tunc enim habentur ut merces vitiatæ quæ minoris valent quàm integræ. Non licet tamen ipsis debitoribus hujusmodi chirographa minoris emere; tum quia tenentur ad integram solutionem, tum quia in causa sunt cur minoris æstimantur.

ARTICULUS V.

De venditione quæ fit per proxenetæ, & de monopolio.

Proxenetæ nomine (gallicè *Courtier*) *Entremetteur*, intelligitur qui rem pro altero vendendam aut emendam suscipit.

Quæritur 1°. an proxeneta qui vendit supra, vel emit infra pretium sibi designatum, possit id quod supra vel infra est sibi retinere.

Resp. non posse absque consensu domini. Quo enim titulo id sibi vindicaret? An propter industriam suam & laborem? Minime quidem: nam industriam vel præstat gratuitam, & nihil habet juris in compensationem; vel pretio locat, & tunc nihil debetur præter stipendium de quo conventum fuit; vel industriam & operam debet ex officio, ut famulus, & tunc non potest eam vendere, cum non sua sit, sed domini cui servit. Si cum domino seu mandante pactum fuerit, ut proxeneta sibi retineret quidquid superaret pretium sibi præfixum, poterit illud suum facere; sed quando rem supra justum pretium vendidit, quidquid illud excedit tenetur restituere, non domino rei venditæ, sed emptori, cum huic, non illi injuriam fecerit.

Non raro ministri famulive merces pro domino suo emunt infimo pretio, easque domino computant summo pretio. Hoc verò latrocinium ut honestent,

nessent, & quodam quasi-velo obtegant, dicitare solent mercatorem in ipsorum gratiam pretium minuisse: sed inanis est prætextus ille, quia rem domini sui, quantum possunt, bene gerere tenentur. Ejusdem furti sunt rei sartores quibus emendorum pannorum cura commissa est, dum aliquid sibi retinent sub eo obtentu, quod in ipsorum gratiam aliquid è pretio minuerit mercator, vel quod à labore cessaverint: nam spontè domino suam industriam obtulerunt. Præterea mentiuntur plerique venditores, quando sartoribus aut famulis testantur se in eorum duntaxat gratiam pretium minuire; quando quidem sæpius ita affectus est mercator, ut cuilibet alteri eodem pretio venderet. Hinc colliges vix unquam permittendum esse ut sartores, famuli aliquid à mercatoribus apud quos emunt accipiant: quod enim iis ceditur, solvi à domino solet cujus nomine fit emptio.

Quæres 2°. Quid *monopolii* nomine intelligatur, & utrum sit licitum.

Resp. Monopolium Græcum nomen est, derivatum à vocabulo *monos*, quod *unus*, & à verbo *polein*, quod *vendere* significat. Monopolium igitur idem sonat ac venditio ab uno facta. Definitur autem conventio unius vel plurium mercatorum simul conspirantium ut ipsi soli vendant, vel emant merces eo quo voluerint pretio. Patentur omnes licitum esse monopolium autoritate publicâ concessum; cum scilicet unus vel pauci eam à Principe facultatem obtinent, ut ipsi soli quasdam merces vendant. Ratio est, quod interdum id postulet commune bonum: ad comparandas enim vel perpeliendas nonnullas merces, aliquandò tot sumptus necessarii sunt, ut propter damni periculum nemo vellet eos in se recipere, nisi id privilegii sibi concederetur, ut solus venderet. Sed curare debent Magistratus, ne mercatores vel

artifices privilegio sibi dato abutantur, pretium exigendo immoderatum.

Quæres 3°. an monopolium privatâ autoritate susceptum, licitum sit & quotuplici modo fieri queat.

Resp. prorsus illicitum esse, quia jura intra justii pretii latitudinem emendi cives defraudat. Tribus autem modis fieri potest; 1°. quando mercatores inter se conspirant ut non nisi certo pretio, v. g. summo, vel suprâ vendant, & infimo tantum emant, v. g. triticum ab agricolis; 2°. cum unus vel plures coemunt omnes cujuscumque generis merces, easque supprimunt donec pretium creverit; 3°. cum impediunt ne aliunde merces importentur, ut sua pluri venendant.

His præmissis, 1°. contra Justitiam peccant qui vi vel fraude impediunt ne alii merces suas in civitatem invehant: tenentur restituere, tum civibus qui jus habent ne sibi mercium copia per vim aut fraudem auferatur, & qui propter earum penuriam majori pretio emere coacti sunt; tum aliis mercatoribus quos impediunt ne mercaturam suam exercent.

2°. Quando unus vel pauci omnes congerunt alicujus generis merces, ut eas aucto pretio dividant, justitiam lædunt & restitutioni sunt obnoxii, quia nimio pretio vendunt quasi rarum, quod reipsâ abundat. Præterea merces apud unum hominem per injustitiam collectæ, non pluri valent quàm si apud multos divisim extarent: atquæ tamen pluri ab uno venduntur, quàm venderentur à multis; ergo pretium quod exigit nimium injustumque est.

3°. Qui merces suas supprimunt ut earum pretium augeatur, justitiam offendunt quia causa sunt cur rebus non raris idem imponatur pretium, ac si raræ essent, ideòque ut nimio vendantur pretio; neque tamen injustitiæ accusandi sunt quæ res suas in illud tempus servant, quo eas pluri

vendendas esse conjiciunt, modò caritatem & penuriam hæc arte non inducant: tunc enim nullè injuriam inferunt.

4°. Justitiam violant mercatores inter quos convenit de mercibus vel summo tantum pretio vendendis, vel infimo duntaxat emendis; tum quia potestatem publicam usurpant, dum privato suo arbitrio rebus pretium imponunt; tum quia injustè civibus libertatem auferunt, emendi infra summum & vendendi supra infimum pretium.

CAPUT VIII.

De Locatione, Conductione, Deposito & Commodato.

LOCATIO & *conduçtio* sunt unus & idem contractus, quo usus vel fructus rei aut personæ ad certum tempus pacto pretio conceditur alteri à quo accipitur. Contractus ille ex parte dantis *locatio*, ex parte accipientis *conduçtio* appellatur; sua sunt utrique officia.

Quæres 1°. quænam sint locatoris officia.

Resp. 1°. Occultum rei locatæ vitium declarare debet, ut quando ruinosa est domus, vel equus onera excutere & abjicere confuevit: quòd si vitium sibi cognitum celaverit, tenetur compensare damnum inde consecutum; 2°. debet sumptus necessarios in re conducta factos solvere, nisi aliter conventum fuerit; 3°. rem locatam ante constitutum tempus repetere non potest sine justa causa, quales sunt domus reficiendæ necessitas, pravi conductoris mores, solutionis defectus, item si domo suâ verè indigeat; 4°. rem suam nimio pretio

locare non debet; alioqui restituere teneretur: justum verò pretium aestimandum est ex consuetudine in hoc vel illo loco à viris probis servata; 5°. non debet ei rem suam locare, quem eà praevidet abuturum, v. g. domum meretricibus, vel ad ludos aleatorum, quia non licet peccandi occasionem & facilitatem alteri præbere; 6°. tenetur locator pensionem remittere vel minuere, cum propter fortuitum casum, v. g. incursum hostium, sterilitatem, &c. vel nullum, vel penè nullum fructum ex re locata percepit conductor: duo tamen casus excipiuntur, nempe si præcedentis vel subsequenter anni ubertate valeat compensari sterilitas; vel si conductor sese obligaverit ad solvendam, quicumque fuerit eventus, pensionem integram quæ propter illud onus minor esse debet.

Quæres 2°. quænam sint onera conductori imposita.

Resp. 1°. Rem locatam in eum duntaxat usum adhibere potest, ad quem concessa fuit: alioquin usurparet rei alienæ usum, invito domino. 2°. Non debet rem conductam ante constitutum tempus dimittere: aliter integram pensionem solvere teneretur, si non posset res simili pretio locari. 3°. Elapso tempore præfixo, res eadem numero & integra restituenda est, nisi aliter sit conventum, vel nisi fortuito casu & citra ipsius culpam, perierit: quod si res conductoris culpâ vel pereat, vel deterior fiat, omne damnum ab eo resarciendum est. Denique debet pensionem tempore præstituto solvere, nisi legitimâ excusetur causâ.

Quæres 3°. quid sit depositum & quænam officia importet.

Resp. *Depositum* est contractus quo res custodienda committitur alteri, ab eoque suscipitur ut reddatur eadem, non tantum specie, sed etiam numero, saltem ut plurimum. *Depositarius* rem

sibi creditam eà curâ servare debet, quam in simili se sua adhibere solent viri diligentes. Re depositâ uti non potest sine expresso vel tacito domini consensu, quia usus rei non fuit ipsi concessus, sed tantum custodia.

Quæres 4°. quænam sit commodati natura.

Resp. *Commodatum* est contractus quo res ad solum usum gratuito conceditur, usque ad tempus præstitutum. Differt autem 1°. à locatione in qua pro rei usu exigitur pretium; 2°. à mutuo in quo non usus tantum, sed & rei dominium in aliquem transfertur; 3°. à deposito in quo ne usus quidem conceditur; 4°. à *precario* quod revocari potest ad nutum concedentis; commodatum verò repeti nequit ante tempus de quo conventum fuit. Quapropter si quis ante præfixum tempus rem commodatam ad se sine justa causa revocet, tenebitur rependere quidquid damni inde expertus fuerit *commodatarius*. Si tamen simile damnum commodanti immineret ex rei suæ privatione, tunc eam repetere posset, quia sub ea tantum conditione censetur gratuitum rei suæ usum concessisse.

Quæres 5°. quænam sint officia *commodantis* & *commodatarii*.

Resp. Debet commodans rei vitium, si periculosum sit, manifestare; alioqui damnum quod inde contigerit resarcire tenebitur. Ea sunt autem *commodatarii* officia: 1°. ut rem commodatam non nisi ad usum sibi concessum conferat: eam quippè in alium usum adhibendi jus non habet; 2°. ut ream eà curâ servet, quam rebus suis similibus impendere solent homines diligentissimi; 3°. ut rem tempore constituto restituat, etiam si non repeteretur; 4°. ut impensas modicas ad rem conservandam necessarias faciat, ut, v. g. equum sibi commodatum nutriet; non autem extraordinarias; non teneretur, v. g. sumptus facere ad curandum equum, si gravi morbo citra ejus culpam laboraret.

CAPUT IX.

De Fidejussione, Cautione, Pignore & Hypotheca.

FIDEJUSSIO, gallicè *caution*, est contractus quo in se recipit aliquis obligationem solvendi debitum alterius, si ille non solverit.

Quæres 1°. an liceat pro fidejussione quoddam pretium à debitore exigere.

Resp. Multi id licitum asserunt, quia nullus, inquit, tenetur onus pretio æstimabile sibi gratis imponere: onus autem fidejussionis ita est pretio æstimabile, ut illud à *mutuario* exigere sine usura non possit mutans.

Hanc autem opinionem post S. Antoninum rejiciunt alii quidam Theologi, inter quos Autor Collationum Parisiensium & Juenin. Prior sic habet: *La caution n'exige des intérêts du débiteur dont il est garant, qu'en conséquence du prêt; c'est comme s'il prêtoit au débiteur par le moyen du créancier: d'où il suit, dit S. Antonin, que c'est la même chose de prêter à intérêt, & de recevoir une certaine somme du débiteur, à cause qu'on est sa caution.* (Conf. sur l'usure, tom. 1. pag. 373. lib. 6.)

Eandem hanc rationem sic adhibet Juenin: *Celui qui cautionne un autre, ne peut pas exiger de lui quelque intérêt à cause qu'il est sa caution, parce que le cautionnement est un prêt virtuel. Car celui qui cautionne fait la même chose que s'il disoit à celui qui emprunte: Je n'ai pas actuellement l'argent que vous demandez, mais je prie un tel de vous prêter à ma place, & je le paierai,*

si vous ne le payez pas. (Résolut. des cas de conscience, tom. 3. pag. 55. Edit. an. 1761.)

Quæres 2°. quid cautionis nomine significetur, & utrum licita sit.

Resp. *Cautionis* nomine intelligimus contractum, gallicè dictum *contrat d'assurance*, quo scilicet rei alienæ periculum in se recipit aliquis, ad eam si pereat compensandam, vel gratis vel pacto pretio sese obligans. Licitus est hic contractus, quia uterque contrahens lucri & damni aleam æqualiter tentat. Rei enim dominus hujus quidem compensationem recipiet, si perierit; at simul in periculum incurrit pretium, ut rem suam in tuto poneret, datum perdendi. Pariter qui sponsorem se præbuit (gallicè *l'Assureur*) potest quidem sine ullo labore aliquid lucri facere; sed discrimen adit pretium rei, si peritura sit, solvendi. Ad illius autem contractus justitiam duæ requiruntur conditiones; prima, ut aliquid periculi subeatur, & rei eventus utrique contrahenti sit incertus: hinc peccaret contra justitiam, qui sponsorem pacto pretio se constitueret pro navi quam cognosceret ad portum jam pervenisse, aut qui sciens rem suam jam perisse, cum aliquo ut illius periculum in se reciperet, pacisceretur; secunda, ut pretium periculo respondeat, juxta viri cuiuspiam prudentis & in ea re peritissimi judicium; alioqui non servaretur æqualitas.

Quæres 3°. quid sit pignus, quid hypotheca, & quæ officia ipsis illigata sint.

Resp. *Pignus* est contractus quo debitor rem aliquam mobilem tradit creditori, qui ex ea solutionem habiturus est, si alter non solverit.

Hypotheca vero est contractus quo debitor rem aliquam immobilem creditori obligat, qui inde poterit solutionem deducere.

Quædam sunt pignus & hypothecam dantis

officia : primum est, ut rem eandem pluribus in hypothecam non tradat, nisi solvendis omnibus debitis sufficiat : alioqui creditores deciperet debitor ; secundum, ut creditori restituat impensas quas iste conservando pignore posuit : quod nisi præstaret, ex pignore deterior fieret creditoris conditio ; tertium, ut rem cui annexa est hypotheca non prius vendat, quam emptorem præmonuerit : ille enim deciperetur si rem emeret quasi liberam, cui tamen onus esset illigatum.

Suæ sunt etiam pignus accipienti leges : prima est, ut diligentem adhibeat curam in servando pignore, quod tenetur restituere si culpâ suâ peccet ; secunda, ut pignore non utatur, quia non ad usum, verum in debiti securitatem datum fuit ; tertia, ut soluto debito statim pignus restituat, quia tunc cessat illius retinendi jus ; quarta, ut pignus non vendat, nisi solutionem longius & diutius protrahat & differat debitor, eoquæ prius monito : quod si pignus pluri vendiderit quam sibi debitum sit, tenetur quod excedit debitori restituere.

C A P U T X.

De Ludo & Sponsione.

QUÆRES I^o. quomodo definiatur ludus, & utrum sit licitus.

Resp. Ludus est contractus hominum sese oblectantium & deponentium aliquid victori cessurum. Nullus ludus per se, & spectato solo jure naturali, illicitus est : sicut enim potest unusquisque rem suam alteri simpliciter & absolute dare, sic eam potest in alium transferre sub conditione licita, videlicet si ludendo victor extiterit.

Ludus autem, quamvis ex se licitus, per accidens tamen fieri potest mortaliter aut venialiter malus propter gravitatem vel levitatem materiae, ludentisque affectum. Id peccatum autem vertitur 1°. cum ludens quantum præcipue intendit & inhiat : ludi enim finis proximus est animi recreatio ; 2°. quando periculo exponitur nimia pecunia, in creditorum & familiae detrimentum ; 3°. ubi in ludo nimium tempus consumitur ; 4°. si ludo ita indulgeat aliquis, ut quæ officii sui sunt negligat ; 5°. quando non servantur conditiones quas in ludo requirit justitia.

Quæres 2°. quænam sint illæ conditiones.

Resp. Quatuor sunt : prima, ut ludentes liberam earum rerum quas ludo exponunt administrationem habeant. Hinc qui aliquid lucri fecit ludens cum filiofamilias qui bonis castrensibus caret, cum uxore quæ non habet paraphernalia, cum Religioso, restituere tenetur nisi ii quibuscum lusit, eorum à quibus pendent consensum obtinuerint ; aut nisi quod ab iis perditum fuit, sit quid modicum, ait S. Antoninus, de quo præsumi possit quod patres, tutores, & hujusmodi non curarent. Secunda conditio est, ut exulet fraus omnis & dolus ; itaque peccaret qui rudem se & inexpertum simulans, alium fraudulentè ad ludum illiceret. Tertia, ut absit coactio : hinc qui minis, precibus importunis alium impellit ad ludum, vel incipiendum vel continuandum, tenetur restituere quicquid lucri fecerit. Quarta, ut æquale sit utrinque perdendi periculum ; idcirco qui de victoria certus est, debet, si vicerit, restituere item qui non potest amittere pecuniæ summam huic æqualem quam alter exposuit.

Quæres 3°. quinam ludus jure positivo sit prohibitus.

Resp. Jure tum civili, tum canonico vetitum